

ΝΙΚΟΣ ΚΟΤΖΙΑΣ • ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΚΟΤΡΩΤΣΟΣ

Η μεγάλη διαπραγμάτευση ΠΡΕΣΠΕΣ

ΝΙΚΟΣ ΚΟΤΖΙΑΣ • ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΚΟΤΡΩΤΣΟΣ

Η μεγάλη
διαπραγμάτευση
ΠΡΕΣΠΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος (του Σεραφεΐμ Κοτρώτσου)	9
1η συνέντευξη (19 Δεκεμβρίου 2017)	21
2η συνέντευξη (29 Ιανουαρίου 2018)	87
3η συνέντευξη (3 Ιουνίου 2018)	158
4η συνέντευξη (1 Οκτωβρίου 2018)	226
5η συνέντευξη (29 Ιανουαρίου 2019)	258
Επίμετρο (του Νίκου Κοτζιά)	315

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

του Σεραφεΐμ Κοτρώτσου

*Αφιερωμένο
στους ανθρώπους
που διαβαίνουν «σύνορα»
και στους γιους μου, Παύλο και Χρίστο*

Έζησα το «Μακεδονικό» ως νεαρός ρεπόρτερ (του Mega Channel και άλλων μέσων ενημέρωσης) από τις αρχές της δεκαετίας του '90. Και το έζησα στα Σκόπια, στο Τέτοβο, στην Πρίστινα, στο Βελιγράδι, στη Θεσσαλονίκη, τη Μελίτη, τη Φλώρινα και σε άλλα μέρη όπου εκτυλίχθηκαν στιγμές αυτής της μακράς και επώδυνης (πολιτικά, διπλωματικά και κοινωνικά) «εθνικής μας ιστορίας».

Το συζήτησα με τον Βάσια –τον κυρ Βασίλη–, τον μεταφραστή με τον οποίο συνεργαστήκαμε εκείνη την εποχή πολλοί απεσταλμένοι ελληνικών μέσων ενημέρωσης. Έναν άνθρωπο παγιδευμένο από τα σύνορα και το παρελθόν, αλλά με ματιά στοργική για τα παιδιά και τα εγγόνια του αλλά και για το μέλλον. Έναν άνθρωπο η ζωή του οποίου ήταν η επιτομή της ιστορικής και «συναισθηματικής» διάστασης αυτού του εθνικού μας θέματος. Από τη φυγή προς τον Βορρά μετά τον εμφύλιο μέχρι εκείνες τις δειλές προσπάθειες πρώτης επίλυσης του ονοματολογικού επί κυβερνήσεως του αείμνηστου Κωνσταντίνου Μητσοτάκη. Το συζήτησα με τον Αντώνη Σαμαρά, τον Μιχάλη Παπακωνσταντίνου, τον Δημήτρη Αβραμόπουλο (διευθυντή, τότε, του διπλωματικού γραφείου του πρωθυπουργού). Το συζήτησα, όμως, και με τον Κίρο Γκλιγκόροφ, τον σκληρό εθνικιστή ηγέτη του VMRO-DPMNE Λιούμπτσο Γκεοργκιέφσκι, τον Στόγιαν Άντοφ, τον Άρμπεν Τζαφέρι, τον Λιούμπομιρ Φριτσκοφσκι αλλά και απλούς ανθρώπους στα Σκόπια. Ήμουν εκεί –και μάλιστα για αρκετά μεγάλα χρονικά διαστήματα– όταν ο αείμνηστος Ανδρέας Παπανδρέου επέβαλε το οικονομικό εμπάργκο. Είδα τα ελληνικά σημαιάκια που «κοσμούσαν» τη ρεσεψιόν του Hotel Grand των Σκοπίων (όπου κατέλυαν οι ελληνικές δημοσιογραφικές αποστολές) να... αποκαθλώνονται και τα χαμόγελα και τη φιλική διάθεση να τα διαδέχεται η επιφυλακτικότητα, ακόμα και η εχθρότητα. Και αρκετά αργότερα να ξαναμπαίνουν στη θέση τους, κάθε φορά που κάποιος κάτι προσπαθούσαν να αλλάξουν. Μέχρι που φώλιασαν το σκοτάδι και ο ασύδοτος αλυτρωτισμός των εθνικιστών του Γκρουέφσκι και οι άνθρωποι βόρεια των συνόρων κλείστη-

καν σε ένα κατασκευασμένο εθνικό «εγώ» και ένα υποκινούμενο μίσος.

Έζησα (με δημοσιογραφικό ορμητήριο τότε την αγαπημένη Θεσσαλονίκη) πολλές εκφάνσεις της πρώιμης διπλωματικής ιστορίας του «Μακεδονικού», από το πρώτο μεγάλο συλλαλητήριο της Θεσσαλονίκης για το «όνομα» μέχρι την απόπειρα δολοφονίας του Κίρο Γκλιγκόροφ (το πρωινό της 3ης Οκτωβρίου 1995 και ενώ ο ιστορικός ηγέτης της ΠΓΔΜ κατευθυνόταν στο γραφείο του).

Συζήτησα πολλές φορές με πρωταγωνιστές της «εθνικής μας ιστορίας» και στις δύο πλευρές των συνόρων.

Με τον ειδικό απεσταλμένο του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη Νίκο Γρυλλάκη, με τον εμβληματικό Νίκο Μέρτζο (του οποίου η γενναία μετάλλαξη από «σημαία» του συλλαλητηρίου της Θεσσαλονίκης σε ένθερμο οπαδό και υποστηρικτή ενός «ιστορικού συμβιβασμού» αποτελεί την πιο ηχηρή απάντηση στον περιρρέοντα φανατισμό), με τον Στέλιο Νέστορα, τον Γιάννη Μπουτάρη, τον αείμνηστο Θόδωρο Αγγελόπουλο (στα διαλείμματα των γυρισμάτων των ταινιών του στη Φλώρινα και τη Θεσσαλονίκη), τον Γιώργο Λιάνη και πάρα πολλούς ακόμα. Αλλά και αργότερα, με τον Γιώργο Παπανδρέου, τον Κώστα Καραμανλή, την Ντόρα Μπακογιάννη.

Όλες αυτές οι συζητήσεις και εμπειρίες είναι κεφάλαια ενός ανοικτού βιβλίου, ψηφίδες μιας γνώσης με κατασταλαγμένο επιμύθιο.

Ένα επιμύθιο που αμφισβητείται ενδεχομένως αλλά αποτελεί το δικό μου επιμύθιο. Για την ανάγκη των ανθρώπων να προχωρούν εμπρός και να μετατρέπουν τα τείχη σε γέφυρες επικοινωνίας.

Η υπόθεση του «Μακεδονικού» είναι, εν τέλει, μια ιστορία συνόρων και συναισθημάτων, αλλά είναι και μια ιστορία σκοπιμοτήτων και εμπορίας πατριωτισμού. Και στα Σκόπια αλλά και στη Θεσσαλονίκη και στην Αθήνα δεν ήταν –και δεν είναι– λίγοι εκείνοι που επένδυσαν στο συλλογικό θυμικό και εξαργύρωσαν δημοσιότητα και καριέρες. Είναι, όμως, και ένας εγωιστικός ανταγωνισμός ιστορικών ανακρίβειών, μια βάναυση (από την πλευρά μιας πολιτικής και ακαδημαϊκής ελίτ στα Σκόπια) μετατροπή της πραγματικότητας σε εργαλείο εθνογένεσης, αλλά και μια (στα καθ' ημάς) επιχείρηση συναισθηματικής περιχαράκωσης και εσωστρέφειας με σημαία την... αδικία και την εθνική μοναδικότητα.

Από την εποχή του «πακέτου Πινέρο» μέχρι τις μέρες μας το «Μακεδονικό» χρησιμοποιήθηκε από πολλούς και για πολλούς λόγους.

Σπάνια προσπάθησαν, άλλωστε, κάποιοι να συζητήσουν ανοιχτόκαρδα το θέμα και όσοι το έκαναν είτε το έκαναν με λάθος τρόπο είτε βρέθηκαν στιγματισμένοι και «επλήυδες», με αποτέλεσμα ο λόγος τους να επικριθεί ως επικίνδυνος. Ευθύνες πολλές και σε πολλούς. Ευθύνες, ενίοτε, για την αφέλεια και την υποτίμηση της συναισθηματικής πλευράς του θέματος, ίσως και του ιστορικού του φορτίου, αλλά, από την άλλη, και για τις φαιές απολυτότητες και τη λεκτική βία εκείνων που μετέβαλαν τις αβεβαιότητες σε εθνικιστική ρητορεία και υστερία.

Το παρόν βιβλίο δεν αυτοπαρουσιάζεται, φυσικά, ως ένα επιστημονικό εγχειρίδιο για το ονοματολογικό και την περίπου τριακονταετή (νεότερη) διαδρομή των συγκρούσεων και

της προσπάθειας διπλωματικής επίλυσης του «Μακεδονικού». Για να φωτιστεί αυτή η πλευρά έχουν συνεισφέρει πολλοί. Και από τη μία και από την άλλη όχθη του ποταμού. Και όποιος μελετά και κρατάει ανοικτό το μυαλό του μπορεί να εξαγάγει τα δικά του συμπεράσματα.

Οι συζητήσεις για τις Πρέσπες με τον Νίκο Κοτζιά που περιέχονται στο βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας είναι η αποτύπωση όσων συνέβησαν τα τελευταία περίπου δύο χρόνια, από τη στιγμή που στο προσκήνιο αλλά και στο παρασκήνιο ξεκίνησαν οι συνομιλίες μεταξύ της κυβέρνησης του Αλέξη Τσίπρα και αυτής του Ζόραν Ζάεφ.

Περιγράφουν βήμα βήμα τις συνομιλίες Κοτζιά-Ντιμιτρόφ, τόσο τις κατ' ιδίαν όσο και εκείνες με την παρουσία του ειδικού διαμεσολαβητή του ΟΗΕ Μάθιου Νίμιτς, και σκιαγραφούν και το γεωπολιτικό περιβάλλον (τον ρόλο του διεθνούς παράγοντα) στα δυτικά Βαλκάνια αλλά και τις εσωτερικές πολιτικές επιπτώσεις με τη σφοδρή και συνεχιζόμενη αντιπαράθεση ανάμεσα στην κυβέρνηση και τη (μείζονα και ελάσσονα) αντιπολίτευση.

Ο Νίκος Κοτζιάς είναι αναμφίβολα το πρόσωπο που επίμονα συνέδεσε τον εαυτό του με την αναζήτηση λύσης. Δεν είναι μόνο ο «αρχιτέκτονας της συμφωνίας» –όπως συνηθίζουν να τον αποκαλούν εκείνοι που του αποδίδουν τα εύσημα–, είναι ο άνθρωπος που διέκρινε τη «χαραμάδα της Ιστορίας» και βοήθησε το φως να περάσει.

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως ο ιστορικός του μέλλοντος θα καταγράψει τη Συμφωνία των Πρεσπών ως μια «μοναδική στιγμή» που επηρέασε τον γεωπολιτικό και πολιτικό χρόνο. Είναι πρόωρο, αφελές και ίσως μεροληπτικό να προσδι-

ορίσει κανείς σήμερα πώς θα εξελιχθεί προσεχώς η εφαρμογή του κειμένου που υπέγραψαν οι Κοτζιάς και Ντιμιτρόφ τον Ιούνιο του 2018 στο ειδυλλιακό τοπίο των Πρεσπών, με τη σφραγίδα της βούλησης των πρωθυπουργών Τσίπρα και Ζάεφ.

Θα είναι «ειδυλλιακή» και η εφαρμογή του; Άγνωστο. Και επ' αυτού οι φύλακες πρέπει να έχουν και γνώση και επαγρύπνηση. Δεν είναι μόνο οι μικροί διάβολοι που κρύβονται σχεδόν πάντοτε στις λεπτομέρειες, είναι και η καλή πρόθεση ηγετών και πολιτικών υποκειμένων που πρέπει να διατηρείται ζωντανή και χωρίς δεύτερες σκέψεις και συγκυριακές σκοπιμότητες.

Και ένα μάθημα που πρέπει να κρατήσουν άπαντες είναι η ετοιμότητα να παρέμβουν αμέσως εάν κάτι δεν υλοποιείται σωστά και παρεκκλίνει από τα συμφωνηθέντα, αλλά και η γενναιοψυχία να αποδεχθούν ότι το «κακό» που έκαναν κομματική σημαία τους δεν είναι εν τέλει κακό. Η Συμφωνία των Πρεσπών δεν πρέπει να είναι ούτε ο άμβωνας για τους κήρυκες του διχασμού ούτε το καθαρτήριο της τριακονταετούς αβελτηρίας.

Επισημαίνεται από αρκετούς πως οι Πρέσπες θα επικαθορίσουν τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις. Πως θα προκαλέσουν τη συντριβή των υποστηρικτών της Συμφωνίας και την «αποθέωση» των κατηγορών της. Η αλήθεια είναι πως προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκαν συντεταγμένα και μεθοδικά μερίδα του εγχώριου πολιτικού συστήματος, κήνσορες της «μιας και μοναδικής Μακεδονίας» και –πώς θα συνέβαινε, άλλωστε, διαφορετικά;– ένα σημαντικό μέρος του μιντιακού συστήμα-

τος. Είναι αλήθεια πως κάποιοι караδοκούν για να τιμωρήσουν τους «απάτριδες» στις κάλπες.

Οι κοινωνίες και οι λαοί, ωστόσο, δεν προοδεύουν χάριν των τιμωρών αλλά με την επιμονή όσων μπορούν να αξιοποιούν τις συγκυρίες κοιτάζοντας προς το μέλλον. Υπάρχουν πλείστα όσα παραδείγματα στην ιστορία της νεότερης Ελλάδας τα οποία επιβεβαιώνουν αυτή την άποψη, αν και ως «ιστορικό προηγούμενο» απουσίασαν από τον δημόσιο διάλογο τους τελευταίους μήνες.

Όπως και ελλιπώς φωτίστηκαν οι πτυχές της διαπραγμάτευσης των ελληνικών κυβερνήσεων και πριν αλλά και μετά την Ενδιάμεση Συμφωνία (1995) μέχρι τη Σύνοδο του ΝΑΤΟ στο Βουκουρέστι (2008). Υπό το πρίσμα αυτό, ο μέσος πολίτης τοποθετήθηκε έναντι της Συμφωνίας των Πρεσπών με βάση στερεότυπα, βαθύ συναισθηματισμό, ιστορικές μεροληψίες ή και ανακρίβειες και, δυστυχώς, στο πλαίσιο μιας αντίληψης που ήθελε τη συμφωνία ως ευκαιρία για πολέμους πολιτικών και κομματικών συσχετισμών. «Ποιοι υπερασπίζονται τις Πρέσπες; Α, αυτοί; Τότε είναι κακή και προδοτική συμφωνία»...

Υπάρχουν ευθύνες για τον χειρισμό της διαπραγμάτευσης και την ενημέρωση της κοινής γνώμης, όπως διατείνονται οι αντιδρώντες; Η απάντηση είναι «πιθανώς». Κάποια πράγματα θα μπορούσαν και θα έπρεπε να είχαν αντιμετωπιστεί με μεγαλύτερη φειδώ και αντίληψη του πολιτικού και κοινωνικού περιγύρου. Όμως, τώρα, «στο τέλος της ημέρας», τείνω να καταλήξω στο συμπέρασμα πως η άποψη αυτή ήταν σε μεγάλο βαθμό προσχηματική και εξυπνέτησε εκ των υστέρων τις πολιτικές σκοπιμότητες.

Η Ιστορία, εν τέλει, δεν κρίνεται μόνο από τα «εάν», αλλά αξιολογείται από το αποτέλεσμα. Σήμερα βρισκόμαστε στη φάση που ανιχνεύουμε το πιθανό αποτέλεσμα και οι ταγοί οφείλουν να συνεχίσουν να εργάζονται γι' αυτό και για να διασφαλίσουν τη θετική τελεσφόρηση της υπόθεσης. Ακόμα και όσοι δεν την πίστεψαν ή έπεισαν εαυτούς να μην την πιστέψουν.

Οι πέντε συνεντεύξεις-συζητήσεις με τον Νίκο Κοτζιά που περιλαμβάνονται σ' αυτό το βιβλίο διατρέχουν ολόκληρη την περίοδο πριν από τις Πρέσπες αλλά και μετά τη Συμφωνία. Ξεκινούν σε πολιτικά ανύποπτο χρόνο, όταν η διαπραγματεύση Αθηνών-Σκοπίων βρισκόταν σε ένα πρώιμο στάδιο ικνηλάτησης προθέσεων και με ελάχιστα δεδομένα, τα οποία αναφέρονταν κυρίως στο διπλωματικό απόθεμα που είχε δημιουργηθεί από τις προηγούμενες φάσεις της επί περίπου 27 χρόνια.

Όταν τον Δεκέμβρη του 2017 υποδεχόμουν –για την πρώτη απ' αυτές– τον Νίκο Κοτζιά στο στούντιο της «Επόμενης Μέρας» στην ΕΡΤ1, η διαπραγμάτευση για το ονοματολογικό ήταν για μένα και για πολλούς συναδέλφους μια «ωραία δημοσιογραφική ιστορία». Το ενδιαφέρον των πολιτών και άρα και των τηλεθεατών ήταν περίπου εξασφαλισμένο, η γεωπολιτική διάσταση παρούσα και δυναμική και οι πιθανές πολιτικές επιπτώσεις προκαλούσαν «εξάψεις» και παρήγαν σενάρια.

Η στάση της ΝΔ, η «απρόβλεπτη μεταβλητή» των ΑΝΕΛ και του Πάνου Καμμένου, το πολιτικό κόστος και οι αντοχές του Αλέξη Τσίπρα και του Νίκου Κοτζιά να το αναλάβουν

πλήρως και εις το ακέραιο, και άλλα πολλά, δημιουργούσαν, όμως, μια «terra incognita» που καθιστούσε επισφαλής οποιαδήποτε πρόβλεψη.

Το διπλωματικό προηγούμενο του Βουκουρεστίου αποτελούσε εκ των πραγμάτων ένα δεδικασμένο, όμως η νοσηρή περίοδος της αρχαιοπληξίας και της εθνικιστικής προκλητικότητας της δεκαετίας του Νίκολα Γκρουέφσκι δεν παρήγαγε σοβαρές ελπίδες ότι η κυβέρνηση του Ζόραν Ζάεφ θα μπορούσε να κάνει εύκολα άλματα στο μέλλον.

Εκείνη την περίοδο ούτε το *erga omnes* ούτε οι αλλαγές στο Σύνταγμα της πΓΔΜ θεωρούνταν κάτι δεδομένο, και αρκετοί πίστευαν πως η διαπραγμάτευση Κοτζιά-Ντιμιτρόφ θα κατέληγε σε μια «διπλωματική γυμναστική» υπό το βλέμμα του διεθνούς παράγοντα, αλλά και στη «δαμόκλειο σπάθη» του εσωτερικού πολιτικού κλίματος που είχε ήδη βαρύνει πολύ εξαιτίας της αντιπαράθεσης για την έξοδο από τα μνημόνια και την έναρξη της φάσης της αποκάλυψης σκανδάλων πολιτικής διαφθοράς.

Από εκείνη την πρώτη συζήτηση με τον Νίκο Κοτζιά κράτησα δύο πράγματα: πρώτον, τη βεβαιότητά του ότι η επίλυση του ονοματολογικού συγκέντρωνε την ισχυρή βούληση και των δύο πλευρών (δεν ήταν, δηλαδή, μόνο μια δοκιμασία αποκατάστασης διμερών σχέσεων) και, δεύτερον, ότι, εφόσον η κατάληξη ήταν αίσια και το θέμα έφθανε στην ελληνική Βουλή, «υπήρχε πλειοψηφία βουλευτών».

«Όχι απαραίτητα πλειοψηφία κομμάτων, αλλά πλειοψηφία βουλευτών», μου είχε πει χαρακτηριστικά ο Νίκος Κοτζιάς και θυμάμαι ότι το συζητήσαμε με ενδιαφέρον αμέσως μετά την εκπομπή με τους καλούς συναδέλφους Νίκο Μελέτη, Βασιλή

Σκουρή και Μανώλη Κοττάκη, που συμμετείχαν. Αυτή την πρόβλεψη –πιθανότατα κάτι περισσότερο– την επανέφερα και τη θύμισα στον Νίκο Κοτζιά κατά την τελευταία συνέντευξη-συζήτηση (την 5η κατά σειρά που θα διαβάσετε) για να εισπράξω ένα μείδισμα με νόημα.

Από το δημοσιογραφικό ρεπορτάζ, βεβαίως, προκύπτει πως η κατάλληλη πολιτική προετοιμασία είχε γίνει, και αυτό αποδεικνύει σε μεγάλο βαθμό πως οι δύο κυβερνήσεις, ενώ διαπραγματεύονταν υπό το βλέμμα του ΟΗΕ και της διεθνούς κοινότητας, φρόντιζαν, παράλληλα, να διαμορφώνουν εσωτερικούς πολιτικούς συσχετισμούς για να εξασφαλίσουν την υπερψήφιση μιας συμφωνίας στα δύο κοινοβούλια.

Η πρώτη συνέντευξη-συζήτηση, λοιπόν, πραγματοποιήθηκε περίπου έναν μήνα πριν από τη συνάντηση του Αλέξη Τσίπρα με τον Ζόραν Ζάεφ στο Νταβός. Αυτή θεωρείται η στιγμή εκκίνησης της διαπραγμάτευσης σε «κοινή θέα» και πυροδότησης της πολιτικής συζήτησης και αντιπαράθεσης στις δύο χώρες.

Έκτοτε ο Νίκος Κοτζιάς μου έκανε την τιμή να βρεθεί στην ίδια θέση του στούντιο της «Επόμενης Μέρας» άλλες τέσσερις φορές: κατά τη διάρκεια της διαπραγμάτευσης, αμέσως μετά την υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών, την επομένη του δημοψηφίσματος στην πΓΔΜ (το οποίο αμφισβητήθηκε λόγω της σχετικά μικρής συμμετοχής ως ποσοστό και προς στιγμήν θεωρήθηκε ότι θα αποτελούσε εμπόδιο για την ολοκλήρωση των συμφωνηθέντων από την κυβέρνηση Ζάεφ) και, τελικά, λίγες ημέρες μετά την υπερψήφιση της Συμφωνίας από την ελληνική Βουλή.

Μόνο που σε αυτή την τελευταία συνέντευξη-συζήτηση, ο Νίκος Κοτζιάς δεν ήταν πλέον υπουργός Εξωτερικών, καθώς είχαν προηγηθεί όσα όλοι γνωρίζουμε για εκείνη τη θυελλώδη συνεδρίαση του Υπουργικού Συμβουλίου και την παραιτήσή του από την κυβέρνηση επειδή θεώρησε ότι δεν είχε τη δέουσα υποστήριξη.

Οι πέντε συνεντεύξεις-συζητήσεις αποτελούν, ως εκ τούτου, το προοίμιο, το κυρίως θέμα και το επιμύθιο της διαπραγματεύσεως που κατέληξε στη Συμφωνία των Πρεσπών. Θέλω να πιστεύω πως, πέρα από το δεδομένο ιστορικό ενδιαφέρον αυτής της «συζήτησης για τις Πρέσπες», το βιβλίο αυτό έχει την αξία του και ως ένας πολιτικός, διπλωματικός και γεωπολιτικός καμβάς πάνω στον οποίο αποτυπώνονται τα σημεία των καιρών. Διαβάζοντας κι εγώ εκ των υστέρων τα απομαγνητοφωνημένα κείμενα των συνεντεύξεων ανακαλώ στη μνήμη μου γεγονότα, πρόσωπα και καταστάσεις που μετέβαλαν σταδιακά τις προθέσεις σε αποφάσεις, σε συμφωνίες και σε «τετελεσμένα».

Προφανώς στις διεθνείς σχέσεις το τυχαίο παίζει πάντοτε ρόλο. Και οι καλές προθέσεις βυθίζονται ενίοτε μαζί με αυτούς που τις έχουν. Έχω, ωστόσο, αρκετά ισχυρή την πεποίθηση, τώρα, πως αρκετά από αυτά που θεωρούνταν τυχαία κατά τη διάρκεια όσων εξιστορούνται σε αυτό το βιβλίο ελάχιστα ή και καθόλου τυχαία ήταν.

Όπως επίσης νιώθω ότι επιβεβαιώθηκε η άποψή μου ότι σε κρίσιμες περιόδους της πολιτικής ιστορίας δεν αρκούν μόνο οι καλές προθέσεις, αλλά διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο και οι άνθρωποι που τις υπηρετούν. Η Ιστορία

γράφεται από τη δράση των προσώπων και εν τέλει Ιστορία δε διαμορφώνεται χωρίς τα πρόσωπα.

Καλή ανάγνωση...

Σ.Κ.

ΥΓ. 1ο: Το απομαγνητοφωνημένο κείμενο των πέντε συνευτεύξεων-συζητήσεων με τον Νίκο Κοτζιά κρατήθηκε στο μεγαλύτερο μέρος του αναλλοίωτο και σε «τηλεοπτικό λόγο», αφενός για να διατηρηθούν η αμεσότητα και η ζωντάνια του και αφετέρου για να παραμείνει συνδεδεμένο με την επικαιρότητα των περιόδων κατά τις οποίες γίνονταν κάθε φορά αυτές οι συζητήσεις. Αφαιρέθηκαν μόνο τμήματα των συνευτεύξεων που δεν αναφέρονταν σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και ιδιαίτερα στο «Μακεδονικό» και, γι' αυτό τον λόγο, δε σχετίζονται με το πνεύμα και τη χρησιμότητα αυτού του βιβλίου.

ΥΓ. 2ο: Θέλω να ευχαριστήσω την ΕΡΤ για τη δυνατότητα που μου έδωσε να συνεισφέρω στο μέτρο του δυνατού στη δημόσια συζήτηση για το εθνικό θέμα του ονοματολογικού, σε μια εποχή που το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης ήταν έντονο, αλλά ο δημόσιος διάλογος αρκετές φορές το υποτίμησε. Θέλω να ευχαριστήσω, επίσης, τους καλούς συναδέλφους Νίκο Μελέτη, Βασίλη Σκουρή, Μανώλη Κοτάκη και Βασίλη Νέδο για τη συνδρομή τους σε κάποιες από αυτές τις συζητήσεις. Ευχαριστώ και τον συνάδελφο Χρόνη Διαμαντόπουλο για τη σημαντική βοήθειά του στη συγκέντρωση και οργάνωση του υλικού που παρατίθεται στο παρόν βιβλίο.

3η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

3 Ιουνίου 2018

[Συμμετέχουν: Νίκος Κοτζιάς, Σεραφείμ Κοτρώτσος]

Στις 4 Ιουνίου 2018 βρισκόμασταν μόλις οκτώ ημέρες πριν από την υπογραφή της ιστορικής Συμφωνίας των Πρεσπών, στις όχθες του χωριού Ψαράδες του Νομού Φλώρινας. Όλα ήταν έτοιμα και, παρά το διπλωματικό και δημοσιογραφικό θρίλερ εκείνων των ημερών σχετικά με την αποδοχή εκ μέρους της κυβέρνησης του Ζόραν Ζάεφ κάποιων τελευταίων αλλά σημαντικών λεπτομερειών (η Αθήνα ανέμενε την τελική επιβεβαίωση εκ μέρους των Σκοπίων, η οποία όμως καθυστερούσε), σχεδόν άπαντες προεξόφλούσαν την κατάληξη. Η διεθνής κοινότητα παρακολουθούσε τις εξελίξεις, και στην Αθήνα η πολιτική αντιπαράθεση χτυπούσε κόκκινο, με τη ΝΔ να προετοιμάζεται για την υποβολή πρότασης δυσπιστίας κατά της κυβέρνησης. Το συλλαλητήριο κατά της επικείμενης συμφωνίας, που πραγματοποιήθηκε μία ημέρα πριν από

την 3η κατά σειρά συνέντευξη-συζήτηση με τον Νίκο Κοτζιά στα Σκόπια, είχε δημιουργήσει εντυπώσεις για «δισταγμούς» του Ζόραν Ζάεφ υπό την εσωτερική πολιτική πίεση τόσο του προέδρου της ΠΓΔΜ Γκεόργκι Ιβάνοφ όσο και της εθνικιστικής αντιπολίτευσης του VMRO. Κάποιοι, μάλιστα, στην Αθήνα έκαναν λόγο για εμπλοκή. Στην αρχή, κιόλας, της συνέντευξης ο υπουργός Εξωτερικών ξεκαθάρισε πως «δεν επίκειται διπλωματικό ναυάγιο». Και πράγματι, λίγα εικοσιτετράωρα αργότερα, αυτό επαληθεύτηκε.

Η 3η αυτή συζήτηση-συνέντευξη με τον Νίκο Κοτζιά έγινε σε ένα περιβάλλον εσωτερικής πολιτικής πόλωσης σχετικά με το «Μακεδονικό».

Οι αντιδράσεις οργανώσεων και φορέων και η διοργάνωση νέων συλλαλητηρίων, οι δημόσιες τοποθετήσεις σχετικά με παραχωρήσεις της κυβέρνησης στο θέμα της «μακεδονικής γλώσσας», οι κατηγορίες ότι συζητήθηκε στο παρασκήνιο η ονομασία «Μακεδονία του Ίλιντεν» και πως «η κυβέρνηση ανταλλάσσει το όνομα της Μακεδονίας για να πάρει την ελάφρυνση του χρέους και την έξοδο από τα μνημόνια» είχαν δημιουργήσει μια ασφυκτική πολιτική ατμόσφαιρα.

Ο Νίκος Κοτζιάς αποκαλούνταν «προδότης» από ακραία στοιχεία, δεχόταν απειλές κατά της ζωής του και η κριτική εναντίον του από μερίδα των μέσων ενημέρωσης εντεινόταν. Το «Μακεδονικό», άλλωστε, είχε μετατραπεί σε εργαλείο αντιπολίτευσης και, όπως εκτιμούσαν ορισμένοι, σε όχημα για την απομείωση των δημοσκοπικών ποσοστών του ΣΥΡΙΖΑ, κυρίως στη Βόρεια Ελλάδα.

Όλα αυτά, εν μέσω μιας εξαιρετικά βαριάς πολιτικής ατμόσφαιρας των ημερών εκείνων, προκάλεσαν αρκετές φορές την αντίδραση του υπουργού Εξωτερικών κατά τη διάρκεια της συζήτησης.

Σ.Κ.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Κυρίες και κύριοι, καλησπέρα. Καλώς ορίσατε στην «Επόμενη Μέρα». Βρισκόμαστε κυριολεκτικά στην κόψη του ξυραφιού σχετικά με τις διαπραγματεύσεις για το θέμα το ονοματολογικό της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας. Είναι το σημείο εκείνο που θα κριθεί μέσα στα επόμενα εικοσιτετράωρα αν η πλευρά των Σκοπίων, η κυβέρνηση του Ζόραν Ζάεφ, μπορεί να κάνει αυτό που έχει πει η κυβέρνηση, το αποφασιστικό βήμα προκειμένου να φτάσουμε σε μια συμφωνία. Και σε αυτή την κρίσιμη στιγμή έχω τη χαρά και την τιμή να φιλοξενώ εδώ, στο κεντρικό στούντιο της ΕΡΤ1 και στην «Επόμενη Μέρα», τον υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας, τον κ. Νίκο Κοτζιά.

Κύριε Υπουργέ, ευχαριστώ πολύ που είστε απόψε εδώ.

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Εγώ ευχαριστώ για την πρόσκληση και ευχαριστώ τους τηλεθεατές μας, που ελπίζω να ξαγρυπνήσουν μαζί μας.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Κύριε Υπουργέ, πριν πάμε στο ονοματολογικό, θέλω να σας ρωτήσω: φοβάστε ότι μέχρι τις τουρκικές εκλογές μπορεί να έχουμε κάποια κλιμάκωση της τουρκικής προκλητικότητας;

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Εγώ δεν έχω φόβους με την Τουρκία. Την αναλύουμε, την αξιολογούμε και συμπεριφερόμαστε με τρόπο που να υπερασπιζόμαστε τη θέση και τα συμφέροντα της χώρας.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Πάμε στο θέμα το οποίο αφορά και ενδιαφέρει όλους τους Έλληνες. Η πολιτική αντιπαράθεση άλλωστε τα τελευταία εικοσιτετράωρα έχει χτυπήσει κόκκινο. Μεθαύριο έχουμε και τον πρώτο γύρο των συλλαλητηρίων για το θέμα...

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Τον δεύτερο γύρο.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Ναι, τον πρώτο γύρο, γιατί έπεται πιθανότατα και δεύτερος σε μεγαλύτερες πόλεις.

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Και τρίτος.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Και τρίτος και τέταρτος. Ποιος ξέρει! Σε 13-14 πόλεις της Βόρειας Ελλάδας. Θέλω να ξεκαθαρίσουμε κατ' αρχάς το εξής: μέχρι και περίπου τα τέλη της προηγούμενης εβδομάδας όλοι μας είχαμε σχηματίσει την εντύπωση ότι, μετά τη συνάντηση που είχατε με τον Νικόλα Ντιμιτρόφ και τον Μάθιου Νίμιτς στη Νέα Υόρκη και ξανά μετά τη συνάντηση των Βρυξελλών και τις δηλώσεις που είχατε κάνει εκεί και εσείς και ο Νικόλα Ντιμιτρόφ, είχαμε τη συμφωνία, τουλάχιστον ένα προσχέδιο, πάνω στο τραπέζι και, όπως είχατε πει, τώρα το επόμενο βήμα –«τελειώσαμε», είπατε, «εμείς οι υπουργοί Εξωτερικών»– είναι στους πρωθυπουργούς. Υπήρξε μια πληροφόρηση ότι επίκειται τηλεφωνική επικοινωνία του Ζόραν Ζάεφ προς τον Αλέξη Τσίπρα για να κλειδώσει και να γίνει η συνάντηση των πρωθυπουργών στις Πρέσπες και να υπάρξει η τελική συμφωνία. Τι άλλαξε ξαφνικά;

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Νομίζω ότι, όπως λέει ο αγαπημένος μου ποιητής Καβάφης και αγαπημένος πολλών Ελλήνων, έρχεται η στιγμή που πρέπει να πεις το μεγάλο Ναι ή το μεγάλο Όχι. Και όταν έρχεται αυτή η στιγμή, κατανοείς τις δυσκολίες που υπάρχουν μπροστά σου για να πεις το μεγάλο Ναι ή το μεγάλο Όχι. Έχω την αίσθηση ότι η ηγεσία της φίλης χώρας στα βόρειά μας, η ηγεσία στα Σκόπια, τώρα που πρέπει να τελειώνουμε με αυτή την ιστορία, συνειδητοποίησε τις μεγάλες δυσκολίες που υπάρχουν για την υλοποίησή της, για την προώθησή της, και αυτό έπαιξε έναν ρόλο να θελήσει να αναστοχαστεί, να συζητήσει για ορισμένες διευκρινίσεις της ίδιας της συμφωνίας, αλλά έχω τη βαθιά πεποίθηση και ελπίδα ότι αυτά πολύ σύντομα, σε λίγες μέρες, θα ξεπεραστούν.

Θέλω να σας πω και κάτι άλλο. Οι διαπραγματεύσεις δεν είναι μια ευθεία. Δεν είναι δηλαδή 100 μέτρα, ξεκινάμε, επιταχύνουμε, φτάνουμε. Ούτε είναι 10 χιλιόμετρα που ξεκινάμε, κουραζόμαστε, ξαναβάζουμε ταχύτητα. Έχει τα πάνω της και τα κάτω της. Έχει στιγμές που είναι πολύ κοντά το τέλος της και έχει στιγμές που λίγο απομακρύνεται. Ένας διαπραγματευτής –και ο πρώτος διαπραγματευτής για κάθε χώρα είναι ο υπουργός Εξωτερικών– πρέπει να επιδεικνύει και να έχει μεγάλη υπομονή και νηφαλιότητα. Δεν πρέπει να παρασύρεται από τις σειρήνες της μιας ή της άλλης ημέρας και πολύ λιγότερο από τα θέματα που θέτει ο Τύπος ή η αντιπολίτευση, προκειμένου να κάνουν εσωτερικά πολιτικά παιχνίδια. Νομίζω ότι αυτή την εμπειρία τη συλλέγει και η ηγεσία της φίλης χώρας.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Θα σας πω γιατί δε θεωρώ –όχι προφανώς τη δική σας απάντηση–, γιατί θεωρώ ότι δεν είναι επαρκές αυτό ως εξήγηση. Φαντάζομαι ότι ο Ζόραν Ζάεφ είχε δεσμευτεί όχι μόνο έναντι του Έλληνα πρωθυπουργού, αλλά και έναντι των διαμεσολαβητών, έναντι και των διεθνών συνομιλητών του. Γιατί, όπως συνομιλεί ο Έλληνας πρωθυπουργός και εσείς με ξένους ηγέτες, έτσι συνομιλεί και ο ίδιος. Είχε δεσμευτεί ότι η συμφωνία είναι προ των θυρών. Είναι ante portas. Είναι δυνατόν να μην είχε υπολογίσει ότι θα έχει την αντίδραση του Γκεόργκι Ιβάνοφ ή του Χριστιάν Μιτσόσκι του VMRO; Είναι δυνατόν να βρέθηκε προ εκπλήξεως με το συλλαλητήριο που είχαμε προχθές στα Σκόπια;

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Το συλλαλητήριο στα Σκόπια δεν ήταν και σημαντικό. Μπορεί να λένε μερικοί ότι ήταν μεγάλο, με 50.000. Η εκτίμηση που έχουμε στο υπουργείο ήταν ότι ήταν γύρω στις

15.000, μέχρι λίγο πιο κάτω από τις 20.000. Στο συλλαλητήριο, σας θυμίζω, βασικός στόχος ήταν η συνολική κυβερνητική πολιτική και μάλιστα...

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Και ζητήσανε και εκλογές κιόλας.

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Ναι, γίνεται και κριτική στον ηγέτη του VMRO ότι δεν ανέβασε επαρκώς το ονοματολογικό. Απλώς νομίζω ότι κάθε ηγέτης αναστοχάζεται τη στιγμή που πρέπει να πάρει τις μεγάλες αποφάσεις. Εγώ δε νομίζω ότι για μία, δύο ή πέντε μέρες υπάρχει κάποια διαφορά. Εγώ ελπίζω και κατανοώ ότι θα έχουμε αυτή τη συμφωνία. Η συμφωνία είναι ένας καλός συμβιβασμός, με την έννοια ότι και οι δυο μας θα κερδίσουμε. Είναι ένας συμβιβασμός ο οποίος δίνει και παίρνει και είναι ένας συμβιβασμός που θα κάνει καλό στην ανάπτυξη και της χώρας μας και της φίλης χώρας και των σχέσεών τους, αλλά και όλης της περιοχής. Όσον αφορά τον ξένο παράγοντα, θα πρέπει να σας πω τη δική μου εμπειρία. Δεν ανακατεύτηκε σε κανένα σημείο της διαπραγμάτευσης όσον αφορά τη δική μου εμπειρία.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Ήδη μου «καταναλώνετε» πολλές από τις ερωτήσεις που έχω να σας θέσω.

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Ναι, αλλά δεν πειράζει, μια που το αναφέρατε, δεν ανακατεύτηκε σε κανένα σημείο, για τον απλούστατο λόγο ότι η ελληνική εξωτερική πολιτική, εξυπηρετώντας τα ελληνικά συμφέροντα, έχει καταλήξει ότι θα πρέπει να λυθούν αυτά τα θέματα που είχαμε με τους βόρειους γείτονές μας, ιδιαίτερα με την Αλβανία και με τα Σκόπια, και ότι η λύση αυτή θα είναι προς όφελος και εκείνων και ημών και όλης της περιοχής. Είναι δικό μας εθνικό συμφέρον να το κάνουμε. Κατά συνέπεια, ήταν και είναι μια εξωτερική πολιτική

ενεργητική, δημοκρατική, ήταν και είναι δηλαδή μια εξωτερική πολιτική που έπαιρνε πρωτοβουλίες, και οι ξένοι και όλοι οι άλλοι ήταν πολύ πίσω από τις πρωτοβουλίες που παίρναμε.

Σας θυμίζω ότι είμαι ο πρώτος υπουργός Εξωτερικών που πήγα επίσκεψη ως υπουργός Εξωτερικών, όχι ως εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στα Σκόπια. Μάλιστα, στην πρώτη συνέντευξη Τύπου που έκανα στα Σκόπια –ήταν πάνω από τέσσερις ώρες, με εκατοντάδες δημοσιογράφους– μίλησα τις τρεις από αυτές τις ώρες για τον αλυτρωτισμό και ότι πρέπει να σταματήσει.

Είμαστε η κυβέρνηση που κάναμε τα Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης. Τα Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης σημαίνουν μέτρα ανάπτυξης των κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων των δύο χωρών, προκειμένου να υπάρξει μεγαλύτερη εμπιστοσύνη για να βρούμε λύση. Αυτά τα Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης ήταν κέρδος και για τις δύο πλευρές. Αναπτύξαμε συνεργασία ανάμεσα σε πανεπιστήμια της Βόρειας Ελλάδας, της ελληνικής Μακεδονίας και των Σκοπίων. Αναπτύξαμε τη συνεργασία ανάμεσα στην Αστυνομία και τις δυνάμεις που προστατεύουν τα σύνορα από τις δύο πλευρές. Της Πυροσβεστικής, που προστατεύουν από τη φωτιά. Υπάρχουν μεγάλες φωτιές από τις οποίες δεν προστατεύεσαι με εθνικά μέτρα. Έχουμε Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης για να ξαναφτιαχτεί η σιδηροδρομική γραμμή ανάμεσα στη Φλώρινα και στο Μοναστήρι. Έχουμε άνοιγμα του αγωγού για το φυσικό αέριο. Έχουμε μέτρα που δένουν τις δύο χώρες και που δείχνουν ότι το μέλλον μας είναι μαζί και έχουμε για το μέλλον κοινά συμφέροντα, αρκεί να

λύσουμε το πρόβλημα του ονοματολογικού και τα παράγωγα προβλήματα που προκύπτουν από αυτό.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Κρατώ –και νομίζω ότι είναι η πρώτη είδηση που βγαίνει απόψε– ότι δεν έχουμε διπλωματικό ναυάγιο, είναι θέμα μερικών ημερών να αντιστραφεί το κλίμα που υπήρξε το Σαββατοκύριακο της εμπλοκής.

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Αυτή είναι η αίσθησή μου, αλλά ποτέ μην πεις ποτέ. Μέχρι να πέσουν οι υπογραφές και ελπίζω να είναι σύντομα. Θα το δούμε.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Προφανώς. Πάμε να δούμε για ποια συμφωνία μιλάμε. Είπατε –και μάλιστα θυμάμαι πολύ καθαρά τις δηλώσεις σας στις Βρυξέλλες– ότι θα περάσει τώρα στους δύο πρωθυπουργούς ότι έχουμε ένα σχέδιο, μια αρχική, τουλάχιστον, συμφωνία. «Severna Makedonija» είναι όντως ο τίτλος που τον είδα γραμμένο και σε κυριακάτικη εφημερίδα; Στο *Documento*;

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Δε δημοσιογραφώ εγώ ούτε πληροφορώ εγώ εφημερίδες, όπως ξέρετε.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Προφανώς, προφανώς.

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Ο υπουργός Εξωτερικών δεν πρέπει να μιλάει. Για το όνομα δε θα μιλήσω. Είναι στο πακέτο που λύνουμε και θα πρέπει να το ανακοινώσουν οι δύο κυβερνήσεις, οι δύο πρωθυπουργοί.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Πάντως, από το πακέτο, από τα ονόματα που είχε προτείνει ο Μάθιου Νίμιτς, με εξαίρεση το «Μακεδονία-Σκόπια», για το οποίο θέλω ειδικώς να συζητήσουμε αργότερα, γιατί είναι ένα όνομα που πλανάται στην εικοσιπενταετία της διαπραγμάτευσης αρκετές φορές...

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Πολύ σωστά. Είναι ένα όνομα που προτείνανε,

υιοθετήσανε οι προηγούμενες ελληνικές κυβερνήσεις και όλοι αυτοί που με κατηγορούν και που παριστάνουν τους «μακεδονομάχους», ότι δε δέχονται στη σύνθετη ονομασία τον όρο «Μακεδονία». Αυτοί το έδιναν χωρίς να είναι καν σύνθετο, ολόκληρο. Και θέλω να σας πω ότι θα πρέπει να είναι λίγο πιο σεμνοί, διότι έχουν την κακή τύχη να διαβάζω όλα τα αρχεία του υπουργείου. Τα έχω διαβάσει όλα. Φέρουν πολύ καλά τι έχω διαβάσει, και το λέω από τώρα ότι, εάν με προκαλέσει κανείς ξανά, και στη Βουλή εάν χρειαστεί, αυτά όλα θα κατατεθούν. Δεν είναι απαραίτητο να το κάνω πολιτικά. Αλλά το γεγονός ότι τους «προστατεύω» προκειμένου να τελειώνουμε δε σημαίνει ότι δικαιούνται κατηγοριών και προκλήσεων σε βάρος της κυβέρνησης και εμού προσωπικά. Το «Μακεδονία-Σκόπια» το είχαν δεχτεί οι προηγούμενες ελληνικές κυβερνήσεις.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Το είπατε και θέλω να το ξεκαθαρίσουμε. Εγώ ήθελα να το συζητήσουμε σε δεύτερο χρόνο, αλλά χάρη μου να ανατρέπετε τη ροή της συζήτησης, αρκεί να γίνεται με τρόπο ενδιαφέροντα. Υπήρξαν όντως ελληνικές κυβερνήσεις που είχαν υιοθετήσει, είπατε, το «Μακεδονία-Σκόπια»;

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Υπήρξαν ελληνικές κυβερνήσεις που είχαν υιοθετήσει το «Μακεδονία-Σκόπια» ως διεθνή ονομασία. Και ταυτόχρονα δεχόντουσαν στο εσωτερικό να διατηρηθεί το όνομα «Μακεδονία». Σκέτο.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Άρα, διπλή ονομασία με «Μακεδονία» σκέτο στο εσωτερικό. Όχι *erga omnes* δηλαδή.

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Προσέξτε. Τότε, στη διεθνή συζήτηση που γινόταν και στις διαπραγματεύσεις της Ελλάδος, ως *erga omnes* οριζόταν η χρήση για όλες τις διεθνείς σχέσεις, διότι υπήρ-

χε μια πρώτη συζήτηση να βρεθεί ένα διμερές όνομα Ελλάδος-FYROM. Η δεύτερη συζήτηση ήταν να είναι για τους διεθνείς οργανισμούς. Η τρίτη ήταν για τις διεθνείς διακρατικές σχέσεις των Σκοπίων και μετά αυτές οι τρεις, δηλαδή όλες οι διεθνείς σχέσεις, αυτές οι τρεις γίνονταν ένα ενιαίο όνομα που το λέγανε ότι θα ήταν *erga omnes*. Τι είναι αυτό το *erga omnes*; *Erga omnes* είναι η χρήση – και το έχει εξηγήσει πολύ καλά ο κ. Βενιζέλος σε εποχή Σαμαρά – γιατί ο κ. Σαμαράς κάνει σαν να μη θυμάται τι έλεγε ο υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησής του, που έλεγε σωστά πράγματα– ότι το *erga omnes* αφορά την εσωτερική και την εξωτερική χρήση, δηλαδή τη συνολική χρήση. Και μάλιστα θα σας έλεγα ότι στην εποχή της παγκοσμιοποίησης δεν υπάρχουν ντοκουμέντα, έγγραφα που να είναι μόνο εσωτερικής ή εξωτερικής χρήσης. Π.χ., στην παλιά εποχή το μόνο έγγραφο με το οποίο μπορούσαμε να ταξιδέψουμε ήταν το διαβατήριο. Στη σημερινή εποχή –και το ξέρουν όλοι οι πολίτες μας– μπορείς να ταξιδέψεις στις 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις συνδεδεμένες μαζί της μόνο με την ταυτότητα. Και οι φίλοι μας από τα Σκόπια μπορούν –έχουν συμφωνίες διμερείς– να ταξιδέψουν στην Αλβανία και στη Σερβία μόνο με την ταυτότητά τους. Ξαφνικά το εσωτερικό έγγραφο γίνεται διεθνές και πρέπει να αντιμετωπιστεί ως τέτοιο. Το «ξαφνικά» είναι μια ολόκληρη περίοδος, αλλά τρόπος του λέγειν.

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ: Κρατώ και το επαναλαμβάνω: Το «Μακεδονία-Σκόπια» έχει υιοθετηθεί και έχει περίπου συμφωνηθεί...

Ν. ΚΟΤΖΙΑΣ: Να σας διαβάσω κάτι που έχω εδώ, όχι από τα αρχεία μας, τι λέει η πρώην...